

Izvorni znanstveni članak

UDK: 327.51(47:73)"200"
327.51(47:1-622 NATO)"200"

Primljeno u uredništvo: 04. svibnja 2008.
Prihvaćeno za tisak: 23. svibnja 2008.

Američko-ruski odnosi i NATO

RADOVAN VUKADINOVIĆ*

Sažetak

Rusko-američki odnosi mogu se promatrati na nekoliko razina, ali je svakako točno da ona međunarodna dimenzija ostaje kao glavna analitička sastavnica svake analize. Dvije zemlje koje su prošle različite faze u svojim odnosima, nakon kraja hladnog rata i raspada Sovjetskog Saveza, ponovno se nalaze u središtu posebne pozornosti. Iako NR Kina svojim ubrzanim i golemim rastom najavljuje velike promjene u odnosima na vrhu svjetske politike, a tu su svakako i Indija pa i Brazil, ipak je i dalje očito da se rusko-američki odnosi uzimaju kao posebno važni i značajni. Tu nije riječ samo o tradiciji odnosa već, prije svega, o nuklearnom faktoru koji ove dvije velike države udaljava od svih ostalih nuklearnih i nenuklearnih država. Dostatno je spomenuti podatak da se 96% nuklearnih bojevih glava nalazi u rukama Amerike i Rusije, da bi se dobila predodžba njihove nuklearne, ali i ukupne vojne moći.

Cljučne riječi: američko-ruski odnosi, vojna moć, NATO, posthladnoratovsko razdoblje

Promjene u Rusiji i Americi

Ako bi se htjelo grafički iskazati promjene nastale na unutarnjem planu, pokazalo bi se da je Rusija posljednjih godina u stanovitom političkom i ekonomskom usponu, te da je i njezin indeks tzv. *soft power* također u blagom porastu. S druge strane, Amerika jasno pokazuje početne znake opadanja svoje

*
Prof. dr. sc. Radovan Vukadinović, redoviti profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: radovanvukadinovic@hotmail.com

moći, što naravno ima relativno značenje i trajat će svakako nekoliko desetljeća. U takvim uvjetima unutrašnje promjene u jednoj i u drugoj zemlji vriedan su pokazatelj makar onih srednjoročnih tendencija koje će određivati dinamiku američko-ruskih odnosa.

Putinova stabilizacija Rusije

U Rusiji je proteklih godina napravljen veliki pomak u pravcu stabilizacije i normalizacije ukupnog političko-ekonomskog života, ojačana je kontrola vlasti., uspostavljen hijerarhijski autoritet i na tim temeljima već se sada može govoriti o snažnom nastojanju Rusije da se ponovno vrati u krug vodećih svjetskih sila. Samim tim i odnosi na relaciji Amerika-Rusija dobivaju sasvim novo značenje.

U drugoj fazi svog mandata, predsjednik Putin je realizirao glavne postulate naznačene prilikom svog izbora za predsjednika: Rusija je prestala biti slaba i neorganizirana država, koja je u vrijeme Jeljcina bila izložena blagom podsmjehu zapadnih država, u prvom redu SAD-a koje nisu shvatile niti ruske tradicije, niti pak potrebu da se Rusiju tretira na drukčiji način.¹ Sva rješenja ponudena na Zapadu bila su uglavnom polovičnog karaktera: malo veza s NATO-om, sporazumijevanje, također polovičan odnos s Europskom unijom, pregovori s Amerikom, ali uvijek u situaciji kada se očekivalo da će Rusija kao slabija morati popustiti i prihvatiti stajališta Zapada.

Predsjednička smjena koja je upravo izvršena u Moskvi, upućivanje Putina u konkretnu izvršnu djelatnost i izbor Medvedeva kao novog ruskog predsjednika, samo potvrđuju riješenost ovog tima da se nastavi sa započetim radom i da se na osnovu unutrašnje moći radi na novom ruskom postavljanju u međunarodnim odnosima. Unatoč prvih analiza koje pokazuju različitosti razvoja, stila i jednog dijela percepcija dvojice ruskih državnika, činjenica je da unutrašnji ruski razvoj pruža ovom tandemu izvanredne osnove za daljnje jačanje Rusije.

– Rusko gospodarstvo posljednjih godina bilježi stalan rast i nadoknadilo je sve one propuste učinjene u Jeljcinovo doba kada je Rusija bila dovedena na 50% razine nekadašnjeg Sovjetskog Saveza. U posljednjih sedam godina tempo ekonomskog rasta iznosi 6%, a sadašnji ruski GDP zauzima deseto mjesto u svijetu. Ruski dohodak po glavi stanovnika je na razini srednje razvijenih

1
Upravo oko tretiranja Rusije sada se lome koplja među washingtonskim analitičarima. Umjesto prihvatanja Gorbačova i kasnije Jeljcina kao pobjednika koji su zajedno s Americancima pobijedili u hladnom ratu, oni su zajedno s Rusijom tretirani kao pobijedeni neprijatelji. D. K. Simes, *Losing Russia: The Costs of Renewed Confrontation*, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2007., str. 36-37.

2
Wang Haiyun, *The Revival of Russia and Its Impact on International Security Situation*, *International Strategic Studies*, 4/2007., str. 29.

zemalja; sa 300 milijardi dolara zlatnih rezervi² Rusija je treća sila u svijetu a u isto vrijeme redovito, čak i prijevremeno, otplaćuje svoje dugove.

I ono što je također važno – ovakav ubrzani ruski razvoj osjeća se u stratifikaciji državnog djelovanja: plaće su uvećane, mirovine su redovite, podiže se standard socijalnih službi, veća su izdvajanja za prosvjetu i znanost a nije zanemariv podatak da po nekim istraživanjima čak 80% građana Rusije tvrdi da nikada nisu živjeli bolje.

– Raspadom Sovjetskog Saveza Rusija je na vojnom planu doživjela veliku transformaciju. Iako je većina oružja svih vrsta ostala u Rusiji, vojska je bila demoralizirana, a neuspjele reforme i nebriga nekada tradicionalno važan segment ruskog društva spustili su na najniže grane. Dolaskom Putina na predsjednički položaj 2000. godine započeo je snažan program reorganizacije i unaprjeđivanja položaja vojske. Između 2004. i 2006. godine vojna potrošnja povećana je za 30% što je omogućilo da se normalizira situacija u pogledu obuke, vojnih vježbi, nabavke opreme i novog naoružanja. Nastavljeni su letovi strategijskog zrakoplovstva, održane su vojno-pomorske vježbe u nekoliko mora, uključujući Biskajski zaljev, što je sve zajedno trebalo pokazati da je sadašnja ruska vojska daleko od one demoralizirane vojske iz Jeljcinovog razdoblja. Tome treba dodati da se iz godine u godinu povećava izvoz ruskog oružja i vojne opreme; da je značajno poboljšan materijalni položaj ruskih vojnika i časnika, što naravno utječe i na to da politika može računati na odanost vojske.

U Putinovoj jasno postavljenoj politici obnavljanja položaja velike sile, naravno daleko od onoga kojega je imao Sovjetski Savez u bipolarnim međunarodnim odnosima, on želi da Rusija postane jedna od vodećih svjetskih država s nuklearnim oružjem, koja će biti u stanju pokazati da je uspješna država s moćnom vojnom silom koja može vršiti snažan vojni i politički utjecaj.³

Taj optimistički program razvoja, ali svakako i postignuti rezultati, imaju svoje snažno pokriće u ruskom potencijalu. Promatrano u nekoliko bitnih kategorija vidljivo je da Rusija, pod uvjetom da nastavi sa sadašnjim političko-ekonomskim pravcem razvoja, ima uvjete za uspjeh.

Po bogatstvu prirodnih izvora golemi ruski teritorij pokriva 21% ukupnih svjetskih rezervi, a u odnosu na SAD to je tri puta više, u odnosu na NR Kinu šest puta više, a u odnosu na Zapadnu Europu čak dvanaest puta više. Rezerve nafte i plina u Rusiji iznose 13% svjetskih rezervi nafte, odnosno 45% rezervi plina. Tome treba dodati i da je Rusija među prvim proizvođačima željezne rude, ugljena, zlata i dijamanata u svijetu.⁴

U znanstveno-tehnološkom razvoju, iako je u Jeljcinovim godinama došlo do velikog odljeva ruskih znanstvenika, ipak je sačuvan središnji kostur projekata koji se nisu ugasili. Istraživanja vezana uz nacionalnu obranu, svemir-

³ A. P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, New York, 2006., str. 129-130.

⁴ Wang Haiyun, *The Revival...*, op. cit., str. 30-31.

ske letove, mikroelektroniku i nove materijale uspješno su sačuvana. Rusija ima trideset i sedam znanstvenika ili inženjera na deset tisuća stanovnika, što je visok prosjek, a ujedno rusko društvo je na vrhu svih zemalja po odnosu visokokvalificiranih kadrova i ukupnog broja stanovnika. Sve to zajedno u fazi kada se s političkog vrha traži brži i kvalitetniji razvoj Rusije znači da se znanost i tehnologija mogu još brže uključivati u nove razvojne projekte.

U svim fazama razvoja ruske države, pa kasnije one sovjetske, vojni poziv i vojska imali su posebno značenje. To je simbol ruske moći i prestiža i zbog toga su godine traženja bile toliko teže ruskoj vojsci, ali i ruskim građanima koji su upravo u padu položaja ruske vojske vidjeli i ukupan pad položaja i vrijednosti svoje države. Međutim, s Putinovim aktivnostima to vrijeme je prošlost i iako je današnja vojna potrošnja razini 30 milijardi dolara, to je ipak dostatno da se brojčano manja vojska transformira i da je se postavi kao modernu i fleksibilnu oružanu silu. Sretna je okolnost da u vrijeme općeg raspada i kaosa Rusija ipak nije uništila dio svojih industrijskih pogona vezanih uz vojnu proizvodnju. Ona se tako i dalje može pohvaliti da ima nezavisan, kompletan istraživačko-proizvodni razvoj. Zaostajući samo za SAD-om, rusko istraživanje i razvoj (R&D) na području proizvodnje zrakoplova, raketa, brodova i podmornica, biološkog i kemijskog oružja važno je za rusku vojsku, ali i za izvoz, koji ima svoje političke i vojne konotacije.

U ruski mentalitet ugrađen je osjećaj Rusije kao velike sile, a stabilizacija prilika u zemlji i stalan razvoj su kategorije koje je Putin ugradio kao temelj izgradnje nove Rusije koja će ponovno biti velika sila.⁵ Apelirajući na povijesna iskustva, kao i na ove tradicionalne sentimente, Putin se na njih mogao uspješno pozivati u svom procesu izgradnje nove Rusije koja je odbacila vanjske modele i možda prebrzo propisanu *westernizaciju*.

Ako bi se u ovom kratkom presjeku pokušalo naznačiti sve bitne elemente koji mogu voditi izgradnji Rusije kao velike sile, ne treba zaboraviti niti na one čimbenike koji otežavaju taj pravac kretanja. Mentalitet slobodnog tržišta u Rusiji je još neizgrađen; investicije su otežane djelovanjem korumpiranog birokratskog aparata, potrošnja energije i materijala, zahvaljujući zastarjeloj industriji i infrastrukturi, je prevelika. Ubrzani razvoj stvorio je velike disproporcije na regionalnoj razini, a isto tako među građanima, čemu treba dodati i pad nataliteta što je inače jedan od velikih ruskih problema. Sve to jasno ukazuje da će Putin i Medvedev, držeći se svog glavnog cilja – jačanja Rusije i stvaranje velike sile – morati voditi računa o brojnim faktorima koji će i dalje otežavati realizaciju velikog projekta.

Posebno velik problem predstavlja činjenica da se ovaj veliki iskorak odvija u vrijeme kada su u velikoj mjeri smanjena pa i eliminirana brojna demokratska prava. To se posebno osjeća u medijima, organizaciji vlasti, gušenju

5

Prema nekim ruskim istraživanjima unatoč rasprostranjenog uvjerenja da je stvaranje Rusije kao velike sile izrazito popularno, među stanovništvom se mogu iščitati i neki drugi podaci koji pokazuju da samo 34% ispitanika tvrdi da se Rusija mora boriti kako bi postala supersila, dok je 47% protiv. L. Shevtsova, *Russia: Lost in Transition – The Yeltsin and Putin Legacy*, Washington, 2007., str. 320.

oporbe, pa i vraćanju na neke političke metode poznate u sovjetskom vremenu. Ponovno se rađa nepovjerenje prema strancima, zatvaraju se brojne nevladine međunarodne organizacije, budno se prati rad stranih izvjestitelja, sudovi su prilično pristrani, a u velikom povećanju državne administracije ima više poslušnika nego kvalitetnih djelatnika. Nabrajajući sve mane i probleme u ruskom društvu u tzv. autoritativnom Putinovom razdoblju, neki američki autori dovode u pitanje čitav koncept tzv. velikog uspjeha. Oni tvrde da su prvi demokratski koraci bili napravljeni u Gorbačovljevo vrijeme, neki su nastavljeni u doba Jeljcina, dok je Putin mnoge stvari u pogledu demokratskog razvoja vratio unatrag. Oštro napadajući autokratski model koji zastupa Putin, američki autori⁶ tvrde, primjerice, da je najveći uspjeh, ali i velika sreća, za Putina bila to da je barel nafte u vrijeme kada je on došao na predsjednički položaj iznosio 14 dolara a danas je premašio 100 dolara. S tim viškom novca mnogo toga je napravljeno, ali ipak stoji teza da bi bilo interesantno vidjeti kako bi se u tim uvjetima razvijala Rusija koja bi bila postavljena na demokratskim temeljima.

Na ovom mjestu može se ponovno citirati jedno rusko istraživanje iz 2006. koje kaže da 75% ruskih građana kao najvažnije u životu vidi: sigurnost, stabilnost i povećanje osobnog standarda. Samo 13% ispitanika postavilo je među prioritete i demokraciju.⁷ Naravno da se o tom pitanju može raspravljati na različite načine. Je li autokratski model za Rusiju dobar ili nije, je li on pokušaj kopije Deng Xiaopinga, bi li demokratska Rusija mogla bolje, je li Rusija zrela za demokraciju i sl.? Sve su to pitanja koja imaju veliko teorijsko značenje, ali u ovom radu ona nisu predmet rasprave.

Amerika između globalizacije i zaostajanja

Unutrašnja američka situacija znatno je drukčija. U travnju 2008. u redovitom istraživanju koje se provodi već 25 godina, čak 81% Amerikanaca odgovorilo je da smatraju da kako je Amerika na "pogrešnom kolosijeku". U prošlim istraživanjima ovakav pesimistički ton izražavao se s oko 30-40%, što jasno pokazuje razmjere nezadovoljstva i zabrinutosti.⁸ Razloga takvom stanju svakako je mnogo i oni su vezani i uz američku unutrašnju politiku, promjene u svjetskim odnosima, kao i percepcije kreatora američke politike svijeta koji nastaje.

U doba globalizacije započete krajem hladnog rata Amerika je obilno profitirala. Zemlja je doživjela snažan rast u svim sektorima, nezaposlenost je bi-

6 M. McFaul, K. S. Weiss, The Myth of the Authoritarian Model: How Putin's Crackdown Holds Russia Back, *Foreign Affairs*, Jan/Feb 2008., str. 75-80.

7 L. Shevtsova, *Russia...*, op. cit., str. 319.

8 *Newsweek*, May 12 2008, str. 20.

la izrazito niska, stotine milijardi dolara investirane su u Ameriku iz raznih dijelova svijeta. Čak i velika vojna operacija "Pustinjska oluja" nije izazvala nikakve ekonomske poremećaje u zemlji i bila je primarno promatrana kao snažan dokaz američkih političkih i vojnih mogućnosti. Događaji od 11. rujna 2001. godine donekle su usporili rast investicija u Ameriku, ali se zemlja brzo sabrala i unatoč velikog vala borbe protiv terorizma kod kuće i u svijetu, nastavljeno je normalno funkcioniranje države. Tek u drugoj fazi mandata predsjednika Busha, usporedno sa sve većim problemima u Afganistanu i Iraku, spominje se i recesija, pad zaposlenosti i uvođenje čitavog niza mjera koje od SAD-a kao središta globalizacije čine zemlju koja je oprezna i sumnjičava prema procesu koji je upravo Americi donio najviše koristi. Umjesto da prihvati ostale države kao ravnopravne partnere u procesu globalizacije, američka administracija sumnjičava je u razvoju trgovine, otvaranja, imigracije i investicija jer se umjesto nekadašnjeg procesa u kojem su Amerikanci, američki kapital i američka roba išli vani, sada događa suprotni proces i strani kapital i roba, a isto tako i stranci, nastoje što više ući u Ameriku. Kako to pišu neki američki analitičari, bez shvaćanja tog novog širokog i dvostranog odnosa procesa globalizacije može se dogoditi da Amerika kao zemlja koja se šezdeset godina uporno zalagala za globalizaciju bude viđena kao zemlja koja je na kraju pokušala zaustaviti globalizaciju kod kuće.⁹

Enormno visoki vojni budžet (gotovo 500 milijardi dolara), dodatna potrošnja u Afganistanu i Iraku, te slabi izgledi da će te operacije biti dovršene u kratko vrijeme još više utječu na stanje kod kuće. U izbornoj godini sve to dobiva na značenju i svaki od kandidata nastoji što više potencirati greške iz prošlosti i pokazati način kako bi se moglo popraviti sadašnje stanje, posebice u pogledu smanjenja inflacije, jačanja socijale, porasta zaposlenosti. Irak se pojavljuje kao nešto što je dato i što se neće moći brzo riješiti i što će, svakako, zauzimati važno mjesto u djelovanju nove administracije, bez obzira tko bude ne njezinom čelu.

Profesor Nye, tvorac koncepta *soft power*, tvrdi da je američka *soft power* u pogledu političke komponente u opadanju, ali da zato kultura i vrijednosti ostaju kao one dvije komponente koje nisu načete.¹⁰ Tome se svakako može dodati da je američka ekonomija još uvijek najkompetentnija u čitavom nizu industrija i to posebno onih vezanih uz budući razvoj: nanotehnologija, biotehnologija i mini *high-tech*. Američka vojna sila, također, prednjači u istraživanjima i razvoju, a u odnosu na svoje zapadne saveznike ima prednost od oko 15 godina. Kao otvorena zemlja koja stalno apsorbira ljude, ideje, kulture, dobra i usluge Amerika unatoč negativnih tendencija u svom rastu još uvijek ostaje čvrsto na vrhuncu moći kao unipolarni politički svjetski lider i kao zemlja koja je na vrhu svjetskog ekonomskog razvoja.

9

Vidi detaljnije: F. Zakaria, *The Post American World*, New York, 2008.

10

J. Nye, *Smart Power and the War on Terror*, *Korea Foundation Newsletter*, March 2008., str. 6-7.

Od strateškog partnerstva do konfrontacije

Rusko nastojanje da se ponovno uđe u vrh svjetske politike i američka težnja da se zadrži unipolarno vodstvo ne mogu biti sukladni procesi. Iako je teško govoriti o novom hladnom ratu, kao što to čine neki analitičari pa i znanstvenici, očito je da u sadašnjoj fazi jasno suprotstavljenih interesa još uvijek postoji rusko-američka koegzistencija konfrontacije i suradnje. Naime, nastojanje Rusije da postane velika sila u suprotnosti je s osnovnim ciljevima američke strategije koja je odmah nakon raspada Sovjetskog Saveza postavila glavni cilj: onemogućavanje nastanka neke druge sile koja bi mogla ugroziti interese Sjedinjenih Država.¹¹ Nijedna od zemalja koje su spomenute kao kandidati za ulazak u vrh, nema takve mogućnosti niti pak tradiciju djelovanja velike sile kao Rusija. Ona je još uvijek država s najvećim teritorijem na svijetu, značajno proširena na Zapadu i na Istoku, na raskršću civilizacija koje se sudaraju i koje u stanovitim situacijama mogu predstavljati nova značajna žarišta. Rusija je bogata sirovinama i energentima, to je zemlja velikog potencijala i strateških sposobnosti akcije od Europe, Irana, nekih država Bliskog Istoka pa sve do NDR Koreje, Kine, Indije, Afganistana i čak Latinske Amerike. Rusija nije Sovjetski Savez koji je bio globalna sila s globalnim sredstvima i ciljevima, ali Rusija ima dostatno prostora da utječe na nacionalnu sigurnost SAD-a, svakako više nego što SAD mogu utjecati na nacionalnu sigurnost Rusije.

Vrijeme novog "hladnog mira"

Danas postoji slaganje i u Rusiji i u SAD-u da su odnosi između dvije velike države najlošiji od vremena pada Berlinskog zida. Ta se konstatacija u najvećoj mjeri odnosi na posljednje godine vladavine predsjednika Putina i na njegovu vanjsku politiku u kojoj je s jedne strane jačalo nastojanje da se Rusija snažno uključi u međunarodne odnose i, s druge strane, da se pokuša eliminirati Jeljcinovo negativno naslijeđe. Pad Berlinskog zida, kraj europskih socijalističkih država, raspad Varšavskog ugovora i raspuštanje Sovjetskog Saveza, američka politika je dočekala kao situaciju u kojoj je pobijedila američka strana i koja na toj osnovi ima pravo diktirati uvjete ponašanja. Kako to piše američki 'kremljolog' Steve Cohen Rusija je bila viđena kao poražena nacija poput Njemačke ili Japana u Drugom svjetskom ratu; država koju se htjelo vidjeti bez punog suvereniteta na unutrašnjem planu ili pak autonomnih nacionalnih interesa u inozemstvu.¹²

11

S. Kay, *Global Security in the Twenty First Century: The Quest for Power and the Search for Peace*, Oxford, 2006., str. 91.

12

Herald Tribune, May 2 2008.

Praktične mjere koje je Zapad, a posebno Washington, htio postaviti nad Rusijom bile su u obliku nadgledanja postkomunističkog političkog ekonomskog razvoja, stupnja odnosa s bivšim republikama, realizacije zapadnih projekata tranzicije i, naravno, pokušaja uvođenja zapadnog demokratskog modela u Rusiju. U tom sklopu bio je vidljiv i snažan američki pritisak da se ne realizira nikakvo novo okupljanje bivših sovjetskih republika s Rusijom, primjerice savez Rusije-Ukrajine-Bjelorusije ili, pak, savez Rusije i Bjelorusije.

U konkretnim potezima koji su slijedili Clintonova administracija prekršila je strateška obećanja dana Rusiji o tome da se NATO neće širiti na Istok¹³ i započela je veliki proces širenja NATO-a koji se i dalje nastavlja. Bushova administracija jednostrano se povukla iz ABM sporazuma i približila NATO Rusiji, unatoč činjenici da je Rusija bila među prvima koja se uključila u antiterorističku koaliciju nakon 11. rujna 2001. i koja je pružila logističku pomoć i podršku američkim vojnim naporima u Afganistanu. Amerika je u svom snažnom unipolarnom djelovanju ušla u tradicionalnu sferu ruske sigurnosti i energetskih rezervi od Baltika, Ukrajine, Gruzije pa do Centralne Azije i Kaspijskog mora.

Sve to, naravno, nije moglo ostati neopaženo u Moskvi. Putinova izjava u kojoj je rekao da je najveća tragedija 20. stoljeća raspad Sovjetskog Saveza, nije bila puka lamentacija visokog časnika KGB-a, rođenog i odgojenog u tom SSSR-u, već je to, prije svega, bilo žaljenje za onom velikom i snažnom Rusijom s kojom se Zapad nije mogao tako ponašati. Umjesto povlađivanja, neuspjelih prosvjeda ili, pak, nerealiziranih prijetnji iz vremena Jeljcina, Putin je krenuo u kontraofenzivu.

Po njegovoj ocjeni, a i ocjeni dijela moskovskih visokih vojnih dužnosnika, Zapad je pripremio novu politiku *containmenta* Rusije sa ciljem da se ometa njezin razvoj i da se ne dopusti njezin povratak u svjetski vrh. To je istodobno utjecalo na to da se usporedo sa stabilizacijom prilika izgradi slika Zapada koji želi slabu Rusiju, koji želi smanjiti njezine mogućnosti akcije i koji traži njezine prirodne i energetske resurse. U tim relacijama rodio se i novi ruski nacionalizam, gotovo je uništen nekada snažan ruski proamerički *lobby* i stvoreni su uvjeti za mobilizaciju onih političkih snaga koje žele stajati na braniku Rusije.

Ovakav razvoj u Washingtonu je ocijenjen kao nastanak antidemokratske Rusije i neoimperijalističkih težnji predsjednika Putina. Negiraju se gotovo svi njegovi uspjesi i tvrdi se da bi oni bili mnogo veći da se vodilo računa o demokraciji, te se na kraju ide tako daleko da ga se uspoređuje s Mussolinijem ili da se traži trenutno izbacivanje Rusije iz kluba G-8.¹⁴

13

Vidi potanje: L. Čehulić, *Euroatlantizam*, Zagreb, 2002., str. 162.

14

Početak američkog hlađenja odnosa s Rusijom i započinjanje novog pristupa ispunjenog žučnim kritikama može se vidjeti u izvješću što ga je izradio ugledni *Council on Foreign Relations* iz New Yorka. U njemu se napušta ideja strateškog partnerstva s Rusijom i umjesto toga apelira na upotrebu termina:

Rusija i Amerika imale su dosada nekoliko vrlo značajnih tema oko kojih su se njihove vanjske politike razlikovale: širenje NATO-a od početka je izazivalo nelagodu u Moskvi; napad na Jugoslaviju izazvao je rusko protivljenje; tu je načelno pitanje borbe protiv terorizma koje Rusija vidi kao problem u međudržavnim odnosima a ne prihvaća politiku svrgavanja režima, osim u slučaju Afganistana. Naposljetku, tu je i problem Bliskog istoka, Irana i Iraka gdje su stajališta također podijeljena, a najnoviji sporovi su nastali oko stvaranja države Kosovo i njezina priznanja.

Međutim, ako se gleda u prvom redu europski prostor, čini se da dva pitanja dominiraju u američko-ruskim odnosima i da će ona imati svoje dugoročno značenje. Istodobno, oba problema su tijesno vezana uz politiku koju Moskva vidi kao nastojanje Zapada, odnosno u prvom redu Amerike, da suzbije ruske utjecaje i da znatno oslabi mogućnost ruskog djelovanja. Prvo je pitanje novog raketnog štita u Istočnoj Europi, a drugo pitanje se odnosi na daljnje širenje NATO-a na eventualno nove članice: Ukrajinu i Gruziju.

Antiraketni štit

Izgradnja antiraketnog štita u Poljskoj i Češkoj nadovezuje se na davnu američku inicijativu (SDI) iz Reaganovog vremena, što je tada bila postavljena kao nova visoka tehnološka stepenica u svemirskom natjecanju. Svemirska obrambena inicijativa (SDI) je trebala uvući Gorbačovljev Sovjetski Savez u novu svemirsku skupu rundu takmičenja i još više iscrpljivati ionako preopterećen sovjetski vojni proračun.¹⁵ U svojim memoarima, mnogo godina kasnije, nakon pada SSSR-a, Reagan, ili netko od njegovih pisaca suradnika, napisat će da je SDI bio zamišljen kao snažno sredstvo za slabljenje Sovjetskog Saveza koje je dalo svoj rezultat i pomoglo eliminiranju SSSR-a.

Iako je danas nemoguće vući te paralele – međunarodna situacija je znatno drukčija od vremena hladnog rata i Rusija nije ono što je bio Sovjetski Savez – raketni štit ipak ima nekoliko elemenata koji imaju posebnu težinu, osobito gledano iz ruske perspektive. U svom poduhvatu američka politika, koja se ponovno vratila staroj ideji, želi ostvariti višestruke koristi.

– Putem instaliranja radara u Češkoj i raketa u Poljskoj obje zemlje bi bile snažno integrirane u američkom sustavu sigurnosti, što bi svakako imalo posebno značenje i za njihovo mjesto u NATO-u, ali i u Europskoj uniji.

– Uz nastojanje za političkim suzbijanjem i zatvaranjem Rusije, u skladu s, također, starim načelima politike *containment*a i uz približavanje NATO-a

"selektivna suradnja", "selektivna oporba" ili čak "containment" Rusije. Council on Foreign Relations, *Russia's Wrong Directions: What the United States Can Do and Should Do*, J. Edwards and J. Kempchairs, S. Shestanovic-project director, Independent Task Force Report 57, 2006.

15

Vidi potanje: R. Vukadinović, *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*, Zagreb, 2006., str. 179-185.

ruskim granicama, antiraketni štit bi se uklopio u taj opći napor za zatvaranjem Rusije i smanjivanjem značenja njezine nuklearne sile.

– To bi bio početak izgradnje globalnog antiraketnog sustava koji bi jednom u budućnosti, kada bi se fizibilnost povećala, mogao predstavljati važan instrument nove američke moći.

– Dobivanje takve jednostrane nuklearne superiornosti definitivno bi srušilo i doktrinu Uzajamnog sigurnog uništenja (MAD) na kojoj je još sedamdesetih godina počivao koegzistencijski odnos dviju vodećih nuklearnih sila.¹⁶ Jer, sasvim je jasno da bi sila koja bi došla u mogućnost obrane svog teritorija pred protivničkim raketama bila u daleko boljoj situaciji i da bi zapravo nestao prefiks "uzajamno" i da bi se on mogao pretočiti u novu mogućnost "sigurnog jednostranog uništenja".

Na kraju, ako bi ovaj projekt uspio, tada bi rusko-američka nuklearna stabilnost bila znatno poremećena, a također i svi ruski naponi da se upravo na temeljima nuklearnog oružja, između ostalog, Rusija vrati u vrh i postane svjetska sila.

Rusija je od početka izrazila svoj negativan stav prema štitu. Iako je američka strana stalno izjavljivala da se radi o opasnostima koje dolaze iz Irana, odnosno od novog budućeg razvoja iranske raketne sile, predsjednik Putin je tu inicijativu postavio u okvir američkih nastojanja za dobivanjem novih vodećih pozicija. Po Putinu, suština nesporazuma između Rusije i Amerike svodi se na neravnopravan tretman Rusije i pokušaje njezinog degradiranja. S druge strane, Putin Rusiju želi pokazati kao aktivnog borca za multipolarni svijet u kojem je ona kvalificirana da sudjeluje u globalnim poslovima kao partner zajedno s drugim velikim državama.

Američka strana prihvatila je antiraketni štit u Europi kao vrijedan i važan instrument svoje politike i od njega će se teško odstupiti. Njegova sadašnja i buduća politička vrijednost je golema, a ako se tome doda i budući napredak vojne tehnologije i izglednost da se poveća mogućnost stvarne realizacije, tada projekt dobiva još veću strategijsku vrijednost. Stoga je nedvojbeno da će štit ostati značajan faktor koji će itekako opterećivati buduće rusko-američke odnose. Ruska suspenzija sudjelovanja u Ugovoru o konvencionalnim vojnim snagama u Europi (CFE) može imati značajan utjecaj i na odnose u Europi i može se osjetiti u sigurnosnim europskim odnosima.

Pitanje raketnog štita za Moskvu posebno je dobilo na značenju u vrijeme kada se mijenjaju predsjednici i u Moskvi i u Washingtonu, te je u oštrim političkim istupima američka politika ocijenjena kao unilateralistička, hegemonistička, autokratska i imperijalistička, da bi se na kraju čak ustvrdilo da raketnim štitom u Istočnoj Europi Washington podiže neku novu vrstu Berlin-skog zida.

Nakon tih ruskih napada washingtonska administracija je sa svoje strane istakla da Rusija nema pravo veta na polju svemirske obrane i otvorila je mo-

16

Ibid., op. cit., str. 243-246.

gućnost razgovora na kojima bi se zajednički raspravljalo o projektu. Od tog trenutka ruska strana je predložila u nekoliko prilika da se umjesto češkog i poljskog teritorija u početku koristi raketni sustav u Gabali u Azerbajdžanu, koji trenutno koristi Rusija i da se zajedno s Rusijom i Amerikom izgradi jedinstveni europski sustav antiraketne zaštite uz sudjelovanje nekoliko važnih europskih država. Američka strana nije prihvatila prijedlog, iako je s druge strane nekoliko europskih država odmah izrazilo interes za ovakvo zajedničko djelovanje.

Ruski prijedlog imao je, svakako, svoje taktičko značenje. U situaciji kada je Amerika odlučila ići naprijed s izradom štita, ideja o trenutnom zaustavljanju ili usporavanju projekta ponudom za korištenje radara u Gabali bila bi korisna. Isto tako i eventualna mogućnost da se izgradi neka vrsta šireg europskog štita imala bi sasvim novo značenje i smanjila bi nekoliko izrazito antiruskih elemenata koje u sebi nosi prijedlog.

Bukureštanski summit NATO-a 2008. potvrdio je i u Deklaraciji¹⁷ sa sastanka na vrhu, kao i u Deklaraciji Vijeća NATO-Rusija, potrebu daljnjih diskusija oko teme raketnog štita "gdje postoje razlike". To praktički znači da će dvije strane nastaviti pregovore na različitim razinama i da će nastojati pronaći rješenje koje bi možda na neki način uključilo i Rusiju u suradnju. U svakom slučaju, štit je danas postao politička realnost. U tom kontekstu također je izražena nada da će Rusija nastaviti suradnju u okviru CFE-a i da to može pomoći u daljnjem procesu razoružanja u Europi.

Pogrešno bi bilo smatrati da je izgradnja raketnog štita u Europi nešto što bi moglo samo od sebe nestati ili, pak, da bi slabija strana tj. Rusija jednostavno prešla preko toga. Rusija je nekoliko puta javno izjavila da neće prihvatiti sudjelovanje u utrci u naoružanju i da će novim američkim poduhvatima nastojati parirati asimetričnim sredstvima. Jedno od njih je i napuštanje sudjelovanja u CFE-u. U katalogu mjera koje bi Rusija mogla dodatno primijeniti može se pojaviti nastojanje da se revidira i prilagodi razvojne planove ruskog nuklearnog arsenala, pravce korištenja mehanizma suhozemnih snaga ili, pak, novog razvoja ratne mornarice. Sve to bi moglo povratno utjecati na američku stranu da ide još brže u izgradnju i eventualno širenje štita kako bi se osigurala vodeća pozicija u svemiru i na taj način održala značajna vojna prednost.

U svakom slučaju sigurno je da klima koju je stvorila najava izgradnje štita, nije pogodovala političkim odnosima dviju država i da ih je znatno poremetila. S druge strane, ako ne dođe do boljih političkih odnosa i ako se nastavi razmišljanje u kategorijama "hladnog mira" tada neće biti niti novih mogućnosti da se pristupi zajedničkom rješavanju pitanja štita.

Sve to je navelo i iskusnog Henry Kissingera da pozove administraciju predsjednika Busha na suzdržanost, odnosno ako se već ide u izgradnju anti-

17

Bucharest Summit Declaration, NATO Press Release, April 3, 2008.

raketnog štita da to bude takav poduhvat u kojem će zajedno sudjelovati Sjedinjene Države, NATO i Rusija.¹⁸

Širenje NATO-a na Istok

Na već toliko puta citiranom sastanku čelnika ruske vojske i predsjednika Putina 25. srpnja 2007. godine ruski predsjednik je izjavio da postoje tri neposredne opasnosti za Rusiju:

- predložena izgradnja antiraketnog štita u Istočnoj Europi;
- izgradnja vojnih baza u europskim zemljama;
- širenje NATO-a.

Sva tri elementa utkana su i u rusku vojnu doktrinu koja Amerikom predvođeni NATO jasno postavlja kao nacionalnu opasnost Rusiji. Razlog tome može se naći i u tradiciji američko-ruskih odnosa za vrijeme hladnog rata, američkom djelovanju u Iraku, širenju NATO-a u Istočnoj Europi i baltičkim zemljama, čvrstom uvjerenju većine ruskih građana da se ponovno realizira politika *containmenta*, kao i u retorici koja prati najnoviju ukupnu fazu američko-ruskih odnosa.

Dosadašnja širenja NATO-a, naravno, nisu izazvala nikakvo oduševljenje u Moskvi. Njima je bilo jasno pokazano da se ukupni političko-vojni zapadni utjecaji šire i da se nakon članstva u NATO-u tim zemljama otvaraju vrata za ulazak u Europsku uniju, čime je na nov način cementirano euro-atlantsko zajedništvo u posthladnoratovskom svijetu.

Prvo proširenje (Mađarska, Poljska, Češka) bilo je izvedeno u Jeljcinovo doba i Rusija je primijenila seriju prijatnji, pomirbenih ponuda i, na kraju, rezignirano je prihvatila postojeće stanje.¹⁹ Slično je bilo i s velikim proširenjem od četiri istočnoeuropske države i tri bivše sovjetske baltičke republike koje je NATO značajno približilo Sankt Petersburgu. Rusija tu, također, nije imala konkretnih načina da zaustavi taj proces. Međutim, najave novog širenja dobijaju sada posebno na svom značenju jer se radi o širenju koje može, kako ga vide u Moskvi, biti izvanredno opasno:

– Širenje prema Istoku sada zahvaća zemlje članice Zajednice nezavisnih država, čime se teritorij Zajednice postavlja kao veliko područje buduće političke konfrontacije NATO-a i Rusije.

– Među dvije zemlje koje su sada pozvane da prošire suradnju s NATO-om i da pristupe radu na MAP-u (što je zapravo početak realizacije uvjeta za dobivanje poziva) nalaze se Ukrajina i Gruzija – zemlje obojenih revolucija koje imaju vrlo delikatne odnose s Moskvom. Tome treba dodati da je Ukrajina najveća od svih zemalja Zajednice nezavisnih država i da bi se nakon više od

18

Herald Tribune, August 9, 2008.

19

Potanje vidi: R. Vukadinović, *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti*, Mostar, 1997., str. 151-158.

350 godina jedinstva s Rusijom mogla naći na sasvim suprotnoj strani. Iako je Gruzija nešto drukčiji problem, ipak bi i ulazak te zemlje otvorio mogućnosti daljnjeg NATO-ovog širenja u azijskom području Zajednice nezavisnih država.

– Unatoč tome što američke političke analize pozivaju na širenje NATO-a na Bjelorusiju, Moldovu, Ukrajinu i Gruziju, prve dvije zemlje zasada su izvan dometa praktičnog djelovanja. Bjelorusija je čvrsto pod kontrolom snaga predsjednika Lukašenka i nema nikakvih naznaka da bi se NATO mogao približiti Bjelorusiji. Istodobno, osjećajući potrebu za jačanjem svojih pozicija, Lukašenko stalno poziva na još tješnju suradnju s Rusijom.²⁰ Moldova bi možda i imala želja za približavanjem NATO-u, ali ona ipak ima veliki neriješeni problem, Pridnjestrovlje, čija se sudbina ne može riješiti bez Rusije. Na taj način nalazeći se u specifičnoj situaciji između možebitnih želja i određenih realnosti rukovodstvo u Moldovi ne pokazuje znake bržeg ulaska u NATO.

– Pojedini američki analitičari, uvidjevši opasnosti, pozivaju da se zaustavi širenje NATO-a prije nego što se dođe do ukrajinskih granica, ali je očito da će se nastaviti naponi za ulaskom Ukrajine i Gruzije u NATO. To će ujedno biti i daljnji put za novo veliko konfrontiranje Amerike i Rusije i to sada na prostoru Zajednice nezavisnih država s tendencijom širenja na nova područja.

a) Američki interesi za širenje NATO-a na Ukrajinu i Gruziju

Od raspada Sovjetskog Saveza američka politika je nastojala pružiti pomoć novom ukrajinskom rukovodstvu stalno ističući potrebu razvijanja dobrih odnosa. Ukrajina se u Washingtonu vidi kao najveća europska država koja graniči s Rusijom i kao zemlja koja može biti ključan akter u postavljanju zapadne politike spram Rusije. Snažno zagovarajući ukrajinski ulazak u NATO, i kasnije u EU, Zbigniew Brzezinski smatra da je to pravi put kako da se "pritisne" Rusiju i da se onda stvore uvjeti da se ta zemlja ponaša onako kako to Zapad želi.

Nakon narančaste revolucije u Ukrajini značajno je porastao američki interes za tu državu, a u travnju 2005. godine Kijev je pozvan da uđe u NATO. Izbori 2006. godine i pobjeda proruske stranke Partija regiona zaustavili su taj pravac, da bi ponovno izborom Juščenka ojačali američki naponi da se Ukrajinu pozove u MAP, a nakon toga i u punopravno članstvo. Specifična ukrajinska interna situacija – podjela zemlje na dio koji je izrazito poljski orijentiran, zatim na Ukrajinke koji žele europsku orijentaciju i na proruske Ukrajinke zajedno s ruskim stanovništvom koje živi u Ukrajini – stvara probleme oko realizacije bržeg povezivanja. Podrška NATO-u u Ukrajini još nikada ni-

20

J. Bugajski, *The Eastern Dimension of America's New European Allies*, Washington, 2007., str. 118.

je prešla 30% i to je nešto što će vjerojatno ruska strana moći koristiti u daljnjoj fazi zapleta koji će se odvijati oko NATO-a. Na drugoj strani, postupno stvaranje modernije vojske, profiliranje kadra koji postaje sve više ukrajinski te poboljšanje materijalnih uvjeta, mogu upravo od vojske učiniti onu ukrajinsku snagu koja će najviše biti zainteresirana za povezivanje s NATO-om i ulazak u moderni svijet.

Amerika ukrajinsku vojsku vidi kao veliki rezervoar ljudstva upravo u akcijama međunarodnog karaktera. Vojska od nekadašnjih gotovo 800.000 vojnika smanjena je u mnogo realnije okvire, ali je svakako značajan podatak da je po broju vojnika poslanih u Irak (1.600) Ukrajina na četvrtom mjestu u koalicijskim snagama.²¹ U fazi kada ta vojska bude bolje opremljena i obučena ona može biti značajan dodatak američkim snagama u nekim sličnim operacijama. Ukrajina između Rusije i Zapada sigurno se neće moći tako lako izjasniti za zapadnu opciju, ali je sigurno da će američka politika upravo NATO koristiti kao pogodan instrument za djelovanje prema onim snagama koje u toj organizaciji vide sredstvo uspješnog i modernog djelovanja europskih država.

Ako je Ukrajina viđena kao velika država na granici s Rusijom, Gruzija je strateški važna zemlja za koju je američka politika od njezinog nastanka posebno zainteresirana. Kako je pisao zapovjednik NATO-vih snaga za Europu general James Jones "gravitacija u našem 21. stoljeću pokazuje sve veću važnost područja Bliskog istoka, Kavkaza, Levanta i dijelova sjeverne i zapadne Afrike".²² Gruzija je viđena kao ključan američki saveznik na području crnomorske regije koju se želi povezati s NATO-om u geostrategijski i geoekonomski cjelovit sistem što se prostire od Europe do Centralne Azije i Afganistana.

Taj značajan strateški interes Amerike za Gruziju bio je manifestiran na nekoliko načina:

- Gruzijaska vojska dobila je značajnu pomoć od SAD-a u opremi, naoružanju i obuci;
- američka politika odlučno je podržala jačanje veza Gruzije s NATO-om, a u sadašnjoj fazi zagovara MAP kao posljednju stepenicu prije ulaska u NATO;
- SAD podržavaju gruzijska stajališta oko Osetije i Abhazije s naglaskom da ta situacija ne smije "vječno trajati";
- američka politika uložila je napore kako bi se nastavio politički pravac gruzijske ružičaste revolucije i kako bi se ojačala borba protiv korupcije, nepotizma i kriminala.

Senator McCain na čelu je onih američkih političara koji tvrde da je Gruziju što prije potrebno primiti u NATO i EU i da je njezin geografski položaj vi-

21

M. P. Ulrich, *Ukraine's Military Between East and West*, Washington, 2007., str. 22.

22

General L. James Jones, cit. po.: D. Lynch, *Why Georgia matters*, Chaillot Paper no. 86, Paris 2006., str. 52.

talan za zapadnu sigurnost. Tu se u prvom redu misli na potrebu da Gruzija ne potpadne pod neke terorističke aktivnosti i da se stvori takvo stanje da Kaspijsko jezero bude sigurno za eksploataciju i transport energenata u Evropu.²³

Američka politika promatrana u širem strategijskom kontekstu u slučaju novog širenja NATO-a uz svoje postavljene ciljeve konfrontira se s nekoliko novih elemenata izvana.

U prvom redu tu su stajališta niza zemalja iz NATO-a i EU-a (Poljska, baltičke zemlje), koje snažno zagovaraju daljnje širenje NATO-a, čime slabi Rusija i ujedno, kako to zemlje misle, jača njihova pozicija i europska sigurnost. Formula "slaba Rusija, snažna Europa" trebala bi omogućiti da se i širenjem NATO-a na Ukrajinu i Gruziju realizira ta politika u ova dva važna dijela Zajednice nezavisnih država.

U drugoj skupini su one europske zemlje koje imaju dobru tradiciju odnosa s Rusijom ili, pak, koje su toliko vezane uz energetske sigurnost naslonjenu na Rusiju (Njemačka i Francuska) da ne žele nikakvu dodatnu destabilizaciju odnosa niti su spremne olako pristati na ulazak Ukrajine i Gruzije u NATO. One su uvjerenе da će to iritirati Rusiju, da će se stvoriti nestabilna situacija u regiji i da će to morati imati odraza i na energetske situaciju u Evropi. Upravo zalaganjem Njemačke i Francuske na sastanku NATO-a u Bukureštu, osim Albanije i Hrvatske, nijedna država nije primljena u NATO, a spomenute dvije zemlje i dalje su ostale kao zemlje koje se mogu pripremati za ulazak u NATO. Naravno, ako se gleda omjer političkih snaga u euroatlantskom savezu danas, onda je očito da je ulazak Ukrajine i Gruzije odložen i da se ne postavlja pitanje da li će, već samo kada će Ukrajina i Gruzija ući u NATO.

I na kraju, najveći otpor na koji američka politika nailazi dolazi iz Rusije koja je svjesna američkih intencija i koja uporno nastoji sačuvati svoju sferu utjecaja. Bez posebnog položaja Rusije u Zajednici nezavisnih država nema, naravno, niti obnove velike Rusije niti njezinog mjesta u svjetskoj politici, te se stoga Rusija odlučno suprotstavlja širenju NATO-a na Istok, uvjerenа da bi nakon Ukrajine i Gruzije taj proces mogao lako krenuti i dalje.

Međutim, sve to zajedno, ako se nastavi vanjska politika koju je vodila Bushova administracija, znači da će se širenje NATO-a na Istok i dalje javljati kao jedan od bitnih ciljeva američke vanjske politike i to, posebno, u namjeri da se ojača euroatlantizam u novim uvjetima. To je politika koju će tzv. novi američki saveznici iz Istočne Europe zdušno podržati, dajući svoj doprinos u približavanju bilo Ukrajini ili Gruziji i stvaranju uvjeta za njihov ulazak u NATO. Uklapajući se u američki program akcije "novi saveznici" s Istoka uvjereni su da pomažu američkoj politici i da svojim akcijama na Istoku utiru put novom euroatlantizmu, što će američka politika svakako znati cijeniti. Kritike od strane nekih europskih država američka politika neće moći tako

23

D. Lynch, *Why Georgia ...*, op. cit., str. 51-54.

lako riješiti jer se ne radi o nekim sentimentima, već o jasnim ekonomskim interesima te će trebati uložiti mnogo više napora da se, primjerice, privoli Francusku i Njemačku (unatoč njihovog jasno atlantskog političkog kursa) da daju svoj pristanak za članstvo Ukrajine i Gruzije u NATO-u.

b) Ruski pogledi na širenje NATO-a

Budno prateći akcije NATO-a u Istočnoj Europi, a nakon toga i na Baltiku, ruska politika sa sve većom zabrinutošću analizirala je američke ciljeve u odnosu na "bliže inozemstvo", odnosno na zemlje Zajednice nezavisnih država. Kako je već istaknuto, kombinacijom različitih sredstava i uvjeta dvije države, Bjelorusija i Moldova, trenutno su izvan dosega NATO-a, ali su zato "narančasta revolucija" u Ukrajini i "ružičasta revolucija" u Gruziji ove dvije države znatno približile NATO-u.

Ideja, koja se rodila u doba predsjednika Jeljcina o stvaranju Zajednice nezavisnih naroda trebala je biti veliki ruski odgovor na dezintegraciju Sovjetskog Saveza i tada se smatralo da će se zbog gospodarskih, kulturnih, znanstvenih i socijalnih veza i kontakata bez većih teškoća Zajednica²⁴ održati kao neka vrsta saveza u kojoj će Rusija imati:

- vodeće političko mjesto;
- bit će promotor i organizator suradnje na svim područjima od politike do gospodarstva, tehnologije, prometa, kulture i sl.;
- na taj način čitavo područje Zajednice nezavisnih država bit će "bliže inozemstvo" za Rusiju i njezine građane a za rusku politiku to će ostati primarna sfera interesa.

Međutim, unutarne promjene u Ukrajini i Gruziji, kao i snažna aktivnost američke politike podržane od nekih novih američkih saveznika u Europi (Poljska, baltičke države, Češka), doveli su do toga da je, bar što se tiče ove dvije zemlje, Zajednica nezavisnih država počela gubiti na značenju i da im je postala pretijesan okvir za njihove političke ambicije. Toga je postao svjestan i predsjednik Putin koji je na tlu promjena koje su nastale 2004. godine izjavio da se pred Zajednicu postavlja pitanje: ili će postati funkcionalna i utjecajna regionalna organizacija ili će doći do erozije čitavog geopolitičkog prostora.²⁵

Koncept zajednice iz 1992. godine danas je svakako bitno izmijenjen, ali i ugrožen približavanjem NATO-a. Za rusku politiku postavlja se pitanje kakva je to Rusija koja nije u stanju kontrolirati svoje bliže inozemstvo tj. Zajednicu nezavisnih naroda. Ako su u ruskim krugovima baltičke države bile gotovo odmah otpisane zbog povijesti njihove državnosti, odlučnosti da prekinu

24

R. Vukadinović, *Postkomunistički izazovi...*, op. cit., str. 164-175.

25

Potanje vidi: I. Berman, *The New Battleground: The Caucasus and Central Asia*, *The Washington Quarterly*, Winter 2004-2005., str. 55-66.

sve veze s Rusijom, položaja i relativno brzog ulaska u NATO, za ostale bivše republike očekuje se da budu u okvirima Zajednice i da tijesno surađuju s Rusijom.

Na vojnom planu to bi trebalo značiti da se ne ulazi u nikakve saveze koji su upereni protiv ruske sigurnosti, da se ne otvaraju strane vojne baze bilo one američke ili NATO-ve, i na kraju, da se ne ulazi u NATO. Ruska politika svim političkim sredstvima nastoji dokazati nepotrebnost takvog ulaska. Ukrajini i Gruziji želi poručiti da će se produbiti podjele u njihovim zemljama, da će doći do polarizacije stajališta i, na kraju, da će sve to imati odraza i na odnose s Rusijom. Članicama NATO-a i Americi uporno se ponavlja da će te dvije zemlje unijeti svoje podjele, probleme i političke polarizacije u NATO i da organizacija neće imati koristi od takvih novih članica, koje će svoje nestabilnosti nastojati prebaciti na Alijansu i potrebu pronalaženja mehanizama za njihovo rješavanje.

Uz političke poruke i upozorenja ruski lideri imaju i važna ekonomska sredstva u rukama. Oni su nastojali stvoriti neku vrstu slobodne trgovine unutar Zajednice u kojoj najviše profitiraju zemlje koje su najbliže Moskvi.²⁶ Primjer Bjelorusije tu je više nego očit. S druge strane, Moskva stalno nastoji stvoriti tješnju ekonomsku integraciju kojom bi se ojačale veze s Moskvom i udaljilo članice Zajednice od EU. Rusija je još uvijek vodeći trgovinski partner u regiji i glavni dobavljač energije kojom se može vršiti pritisak na pojedine zemlje u situaciji kada se njihova politika bitno razilazi s ruskom. To su osjetile i Ukrajina i Gruzija.

Eventualni ulazak u NATO bitno bi promijenio pravce političkih odnosa Ukrajine i Gruzije s Rusijom i toga je Moskva više nego svjesna. Ulaskom Ukrajine u NATO, zapadna političko-vojna alijansa došla bi u velikoj crti eventualne bojišnice u izravan dodir s Rusijom, promijenili bi se svi ruski vojni planovi i vjerojatno bi trebalo tražiti nove mogućnosti za neko strateško povlačenje u azijsku dubinu: bilo da se radi o čisto vojno-industrijskim ili, pak, političkim aspektima. To potiskivanje Rusije bilo bi izvedeno preko velike države Ukrajine koja, ako bi politički izdržala takvu promjenu, mogla sigurno računati i na neke druge nagrade, a posebno na ulazak u Europsku uniju.

Zanimljivo je da ruski autori otvoreno pišu o tome da se u nekim zemljama Zajednice jasno vide tendencije potpadanja pod strane utjecaje koji će ih uključiti u neke globalne projekte u uvjetima podčinjenosti. U istom duhu upozorava se Ukrajinu da se ne zavarava obećanjima o tome kako će nakon NATO-a ući u EU, već da će se zapravo naći u poziciji "vječnog kandidata" kao Turska. Izlaz iz takvog stanja vidi se u stvaranju Euroazijskog saveza koji bi trebao zahvatiti post-sovjetske prostore i to u prvom redu zemlje poput Rusije, Kazahstana i Bjelorusije, koje bi trebale biti novo jezgro okupljanja u tom

26

O traženjima adekvatnih formi novih odnosa u Zajednici, posebice na gospodarskom polju vidi: A. P. Tsygankov, *Russia's Foreign...*, op. cit., str. 145-151.

Euroazijskom savezu.²⁷ Po riječima ruskog autora Lužkova, na taj način nastala bi dva globalna integracijska projekta: europski i euroazijski, što bi moglo njihovom sistemskom i zajedničkom djelovanju u globalnom svijetu.²⁸

Međutim, to su projekti dugoročne namjene i dubinske izvedivosti, ali ovog trenutka ruska politika sve je više zabrinuta konkretnim događanjima u dijelovima Zajednice. Kako to pišu neki ruski analitičari, Transkavkazje je već postalo američkom stratezijskom interesnom²⁹ sferom, što je posebno došlo do izražaja nakon promjene režima u Tbilisiju. Uz ta opća pitanja širenja američke sfere utjecaja, Rusija ima i vrlo konkretne probleme u odnosu s Gruzijom gdje postoji opasnost da nakon povlačenja ruskih vojnih snaga iz vojnih baza u Gruziji (2007.) može ojačati pružanje pomoći Čečenima, bilo od strane Gruzije ili, pak, nekih drugih međunarodnih terorističkih, u svakom slučaju antiruskih snaga. Upozoravajući na takve mogućnosti predsjednik Putin je čak najavio mogućnost preventivnih udara na terorističke grupe izvan ruskog teritorija.³⁰ Time se zapravo prihvaća, svakako u užim razmjerima, američki model preventivnog udara.

Uz politička sredstva kojima se članicama Zajednice jasno do znanja stavljaju stajališta Moskve, kao i upotrebu ekonomskih sredstava kojima se u pojedinim situacijama može nagraditi ili kazniti pojedine države, ruska politika ima i još jedan važan instrument kojim se može utjecati na ponašanje pojedinih država. Tzv. zamrznuti konflikti: Južna Osetija i Abhazija u Gruziji i mogućnost otvaranja pitanja Krima, svakako su važni aduti u ruskim rukama. U nekoliko prilika kada su gruzijske vlasti, po mišljenju Moskve, bile nekooperativne najavljivala se u Rusiji mogućnost ujedinjavanja Sjeverne Osetije (koja se nalazi u Rusiji) s odcjepljenom Južnom Osetijom (formalno u Gruziji). Tu je i Abhazija s kojom Rusija održava izrazito intenzivne komercijalne i turističke odnose, te također najavljuje i mogućnost njezinog priznanja.

Eventualnim ulaskom Ukrajine u NATO Crno more bi postalo sigurnom zonom za NATO članice i bio bi uspostavljen stratezijski koridor između zapadnih interesa u Centralnoj Aziji i na Bliskom istoku. To bi praktički značilo da se preko NATO-a proširuje američki interes i da Crno more postaje još jedno more u kojem dominira američka flota. Istodobno, postavilo bi se i pitanje ruske baze na Krimu, a kako je upravo u tom dijelu Ukrajine većinsko rusko stanovništvo koje je već jednom tražilo autonomiju, jasno je predvidjeti što bi se moglo očekivati s ruske strane.

Međutim, i ta situacija s tzv. zamrznutim konfliktima nije tako jednoznačna. Rusija do danas nije priznala niti Osetiju, niti Abhaziju a niti Pridnes-

27

J. Lužkov, *Rossija 2050 v sisteme globalnogo kapitalizma: o naših zadačan v sovremenom miru*, Moskva, 2007., str. 111-113.

28

Ibid., str. 115.

29

S. Cherniansky, *The South Caucasus in NATO Plans*, *International Affairs*, vol. 44., no. 6., 1999.

30

V. Putin, cit. po: D. Lynch, *Why Georgia...*, op. cit., str. 47.

trovlje, jer bi takvim priznanjem bio otvoren proces priznavanja na drugoj strani. Čečenija i Tatarstan su svakako najsnažniji primjeri, gdje bi se vrlo rado vidjelo takvo rusko djelovanje. Zbog toga je i ruska politika prema priznanju Kosova bila vrlo oprezna. Na jednoj strani, tražilo se definitivno odbacivanje priznanja kako se ne bi otvorio put Čečeniji i Tatarstanu, a to je isto tako spriječilo rusku politiku da u nekom naletu eventualne retalijacije prizna Osetiju, Abhaziju i Pridnjestrovlje.

Nova očekivanja

Posljednjih par godina ruski razvoj sve više se udaljava od one slike koja je izgrađena u Americi i koja je pokazivala Rusiju kao slabu, neorganiziranu i rastrganu državu koja se muči sa svojim krizama i problemima. Ta brza ruska transformacija, koja se nije očekivala, vjerojatno će još više ojačati američke napore da se suzbija i slabi Rusija na svim točkama gdje je to moguće, dok će Rusija upravo u Americi vidjeti najveću zapreku za svoj povratak u krug velikih sila te će svim sredstvima nastojati biti protiv američkog unipolarizma i hegemonizma, zalažući se za multipolarnost i poštivanje međunarodnog poretka.

Kako bi očuvala svoje pozicije, a s druge strane demonstrirala svoj povratak u međunarodne odnose, Rusija će posebno inzistirati na svojoj sferi utjecaja u prostoru Zajednice nezavisnih država gdje su očiti sudari s američkom politikom i politikom zemalja Europske unije. Američki pozivi upućeni Ukrajini i Gruziji da napuste sve oblike suradnje u Zajednici nezavisnih država³¹ svakako su preuranjeni i ruska će politika učiniti sve da se to ne dogodi jer bi to vjerojatno bio početak kraja Zajednice. Uz podršku izvana tendencije za samostalnijim djelovanjem i otvaranjem Europi, Zapadu i Americi bit će veće, posebno u Ukrajini i Gruziji, ali će i ruski pokušaji sprječavanja takvog djelovanja biti vrlo snažni, uz upotrebu svih raspoloživih političkih i ekonomskih sredstava.

NATO-ovo približavanje ruskim granicama već se sada u nekim krugovima nastoji prikazati kao pokušaj kontroliranja i suzbijanja novog ruskog imperijalizma, ali je više nego sigurno da bi ulaskom Ukrajine i Gruzije u NATO apetiti bili prošireni i da bi NATO krenuo i dalje,³² što bi vjerojatno moglo imati i mnogo dalekosežnije posljedice (Kina). Rusija je izgubila svoju nekađašnju tampon zonu u Istočnoj Europi te je time suočena s opasnostima koje idu prema njezinim pravim ruskim granicama, a moglo bi se lako dogoditi da se pojača ruski pritisak na Istočnu Europu i da se ujedno koristi svaka prilika

31
J. Bugajski, *The Eastern Dimension...*, op. cit., str. 47.

32
To se također može iščitati i kod Bugajskog koji se zalaže da razvijanje odnosa NATO-a s ostalim članicama Zajednice, posebice u području Kavkaza i Centralne Azije.

kako bi se u Europi tražilo neke saveznike. Iako je vrijeme francusko-njemačko-ruskog savezništva iz vremena rata u Iraku davna prošlost, Rusija i dalje s jednim dijelom europskih zemalja dijeli iste poglede na potrebu izgradnje multipolarnog svijeta.

Rusija koja se podiže i Rusija kojoj se u isto doba nastoji smanjiti sferu utjecaja bit će sve više međunarodno angažirana i nastojat će koristiti međunarodnu situaciju za promociju svojih ukupnih interesa. Najbolji primjer takvog djelovanja je ruska politika u odnosu na Kosovo, gdje se Rusija pojavila kao velika sila koja štiti međunarodni poredak, međunarodno javno pravo i ulogu Ujedinjenih naroda, uz posrednu zaštitu, odnosno pokušaj zaštite, srpskih pozicija. Od Rusije se u budućnosti može očekivati nezavisna politika po najvažnijim međunarodnim pitanjima bilo da je riječ o regionalnim problemima, terorizmu, proliferaciji i anti-proliferaciji nuklearnog oružja, regionalnoj stabilnosti, energetske sigurnosti i sl. Rusija može postati angažirana na području Bliskog istoka, Irana ili Latinske Amerike, vodeći računa o svojim nacionalnim interesima, a manje o želji za postizanjem nekih kompromisa.

Obnova ruske države je nezaustavljiva i sada se samo radi o tome na koji način se svijet može nositi s tim procesom koji je u tijeku i novim akterom svjetske politike. Tu će, svakako, glavnu ulogu imati američka politika koja svojim pozicijama i snagom može usmjeriti pravac ruskog kretanja. Ako Rusija bude tretirana na odgovarajući način, ako se isprave greške iz prošlosti i ako se prihvati Rusiju kao veliku zemlju sa svojim interesima,³³ koja može djelovati u pravcu zajedničke sigurnosti i zajedničkog razvoja, tada se može očekivati i odmjeran ruski odgovor i nastojanja da se na miran način zauzme novo mjesto na vrhu međunarodnih odnosa.

Amerika se dugi niz godina konfrontirala sa Sovjetskim Savezom, doživjela je pad sovjetske supersile i pratila je nastanak nove Rusije, koju međutim nije korektno tretirala te su upravo nedavni naporu ruske politike da se izade što brže i što spektakularnije na međunarodnu scenu dio odgovora na takve pogrešne američke postupke. Amerika je trenutno zaokupljena predsjedničkim izborima i nema nekih posebnih naznaka da bi bilo tko od kandidata želio Rusiju uzimati kao predizbornu temu. Jednim dijelom je to učinio McCain ponavljajući svoju tezu o potrebi izbacivanja Rusije iz kluba G-8, čime se zapravo daje povoda svima onima u Moskvi koji tvrde da su nacionalni interesi Rusije i Amerike sasvim suprotni.

Nova ekipa koja uđe u Bijelu kuću ubrzo će se morati postaviti spram Rusije koja, istina, više nije Sovjetski Savez i još nije super sila, ali u svakom slučaju predstavlja veliku državu u nastajanju. Predsjednička ekipa koja to shvati i odlučiti promijeniti pravac američko-ruskog odnosa trebala bi:

33

Neki ruski autori posebno su ogorčeni pisanjem Francisa Fukuyame koji se zalagao da se Rusija bavi svojim internim problemima, a da će se Zapad baviti vanjskim izazovima. Na taj način negirala se mogućnost da Rusija ima svoje nacionalne interese. A. P. Tsygankov, *Russia's Foreign...*, op. cit., str. 185.

– priznati Rusiju kao jednu od velikih država koja ima svoje dugotrajne tradicije, ciljeve i nacionalne interese koji nisu uvijek sukladni s američkima, ali oko kojih je ipak moguće postići sporazum;

– odustati od širenja NATO-a na Ukrajinu i Gruziju jer je to u izravnoj suprotnosti s ruskim nacionalnim interesima i može voditi samo novoj konfrontaciji između Rusije i Amerike, koja može biti dugotrajna i u koju se mogu uključiti brojne druge zemlje u ovisnosti od toga žele li biti proameričke ili proruske;

– trebalo bi spriječiti utrku u naoružanju i što prije započeti konstruktivne pregovore s ruskom stanom o smanjenju nuklearnog oružja, ali i o prestanku izrade raketnog štita ili, pak, pregovarati o izgradnji štita koji bi imao tripolarni sastav i značenje: SAD, NATO i Rusija.

Literatura

- Brzezinski, Zb., *Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower*, New York, 2007.
- Bugajski, J., *The Eastern Dimension of America's New European Allies*, Washington, 2007.
- Bugajski J., Teleki, I., *America's New Allies: Central Europe and the Transatlantic Link*, Washington, 2006.
- Čehulić, L., *Euroatlantizam*, Zagreb, 2002.
- Haley, P. E., *Strategies of Dominance: The Misdirection of U.S. Foreign Policy*, Washington, 2006.
- Jentleson, B. W., *American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century*, New York, 2007.
- Kay, S. *Global Security in the Twenty First Century*, New York, 2006.
- Lužkov, Ju., *Rossija 2050: v sisteme globalnogo kapitalizma*, Moskva, 2007.
- Ivanov, I., *Rossija v sovremenom mire: otvety na vyzovy XXI veka*, Moskva, 2004.
- Shevtsova, L., *Russia Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacy*, Washington, 2007.
- Tsygankov, A. P., *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, New York, 2006.
- Vukadinović, R., *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*, Zagreb, 2006.
- Walt, S. M., *Taming American Power: The Global Response to U.S. – Primacy*, New York, 2005.
- Zakaria, F., *The Post American World*, New York, 2008.

Summary

American-Russian Relations and NATO

Russian-American relations could be seen from different aspects, but international dimension remains the main analytical component of every single analysis. Two countries which have undergone different phases in their relations, after the end of the Cold war and dissolution of Soviet Union are again in the special focus. Although People's Republic of China as well as Brazil and India with their fast development announce significant changes in the world politics, it is quite obvious that America-Russian relations are considered as particularly important. It is not just the tradition, but overall the nuclear factor which separates these two countries from all other countries with or without nuclear weapons. To perceive their nuclear and total military power it is worth mentioning the figure of 96% nuclear warheads in US and Russia's possession.

Key words: American-Russian relations, military power